FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT JEAN MISCHO

fremsat den 28. maj 2002 [1]

Indhold

I — Indledning ..... I - 9981

II — Vurdering ..... I - 9982

A — Det første anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c) I - 9982

1. Fortolkning af ordlyden ..... I - 9985

2. Fortolkning med henblik på bestemmelsens effektive virkning ..... I - 9990

3. Historisk fortolkning ..... I - 9992

a) Erklæringerne fra 1957 ..... I - 9992

b) Tilfældet Saar-regionen ..... I - 9992

c) Støtten til »Zonenrand« ..... I - 9996

4. Systematisk fortolkning ..... I - 9998

5. Forbundsrepublikken Tysklands bevisbyrde ..... I - 9999

6. Institutionel ligevægt ..... I - 10001

B — Det andet anbringende: tilsidesættelse af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF) ..... I - 10002

C — Det tredje anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 3, litra b) I - 10009

D — Det fjerde anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 3, og artikel 93 ..... I - 10010

E — Volkswagens og VW Sachsens femte anbringende vedrørende den af Retten fastslåede delvise hævelse af sagen ..... I - 10019

III — Forslag til afgørelse ..... I - 10022

1 — Originalsprog: fransk.

1. I de forenede sager C-57/00 P og C-61/00 P har først Freistaat Sachsen og derefter Volkswagen AG (herefter »Volkswagen«) og Volkswagen Sachsen GmbH (herefter »VW Sachsen«) iværksat appel af dom afsagt den 15. december 1999 af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Anden Udvidede Afdeling) i sagen Freistaat Sachsen m.fl. mod Kommissionen[2] (herefter »den appellerede dom«).

I — Indledning

2. Med hensyn til en redegørelse for de relevante retsregler og baggrunden for tvisten henvises til præmis 1-44 i den appellerede dom, som jeg af hensyn til fremstillingens økonomi ikke gengiver her.

3. Der skal dog erindres om, at de foreliggende sager er udsprunget af Kommissionens beslutning 96/666/EF af 26. juni 1996 om Tysklands støtte til Volkswagenkoncernen til fabrikkerne i Mosel og Chemnitz[3] (herefter »den omtvistede beslutning«).

4. Ved den omtvistede beslutning erklærede Kommissionen visse former for støtte til Volkswagen-koncernen til investeringsprojekter i Sachsen for forenelige med bl.a. EF-traktatens artikel 92, stk. 3, litra c) [nu artikel 87, stk. 3, litra c), EF].

5. Den erklærede derimod den investeringsstøtte med en nominel værdi på 51,67 DEM, som var ydet til Volkswagen-koncernen til investeringsprojekter bestående i opførelse af en ny bilfabrik i Mosel (herefter »Mosel II«) og en ny motorfabrik i Chemnitz (herefter »Chemnitz II«) i form af særafskrivninger på investeringer inden for rammerne af den tyske lov om støtteområder, samt støtte til Volkswagen-koncernen til investeringsprojekter i Mosel II på 189,1 mio. DEM for uforenelig med samme bestemmelse.

6. Kommissionen fastsatte desuden loftet for den kombinerede effektive støtteintensitet udtrykt som bruttosubventionsækvivalent til 22,3% for Mosel II og 20,8% for Chemnitz II.

7. Retten frifandt ved den appellerede dom Kommissionen i den sag, som først Freistaat Sachsen og dernæst Volkswagen og VW

2 — Forenede sager T-132/96 og T-143/96, Sml. II, s. 3663.
3 — EFT L 308, s. 46.

Sachsen havde anlagt med påstand om delvis annullation af den omtvistede beslutning.

8. Appellanterne har nedlagt påstand om, at den appellerede dom ophæves, at de gives medhold i deres påstande i første instans, og at Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger. Forbundsrepublikken Tyskland har interveneret til støtte for deres påstande.

9. Kommissionen har nedlagt påstand om, at appellen forkastes, at dens påstande i første instans om frifindelse opretholdes, og at appellanterne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

II — Stillingtagen

A — *Det første anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)*

10. Appellanterne har, støttet af den tyske regering, kritiseret Rettens fortolkning af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c) [4].

4 — Parterne har ganske vist benyttet traktatens nye nummerering i deres indlæg, men eftersom det drejer sig om en appel, mener jeg, at man skal anvende samme nummerering, som Retten benyttede.

11. Retten har udtalt følgende:

»129 I henhold til traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), er »støtteforanstaltninger for økonomien i visse af Forbundsrepublikken Tysklands områder, som er påvirket af Tysklands deling, i det omfang de er nødvendige for at opveje de økonomiske ulemper, som denne deling har forårsaget«, forenelige med fællesmarkedet.

130 Denne bestemmelse er på ingen måde stiltiende blevet ophævet efter Tysklands genforening, men derimod blevet opretholdt i både Maastricht-traktaten, der blev indgået den 7. februar 1992, og Amsterdam-traktaten, der blev indgået den 2. oktober 1997. Der er desuden blevet opstillet en identisk bestemmelse i artikel 61, stk. 2, litra c), i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, som blev indgået den 2. maj 1992 (EFT 1994 L 1, s. 3).

131 Henset til den objektive gyldighed af de fællesskabsretlige bestemmelser, hvis overholdelse og effektive virkning skal sikres, kan det ikke antages, at denne bestemmelse er blevet indholdsløs efter Tysklands genforening, sådan som Kommissionen i modstrid med sin egen administrative praksis (jf. især Daimler-Benz-beslutningen [5] og Tettau-beslutningen [6]) har gjort gældende under retsmødet.

132 Det skal dog understreges, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), skal fortolkes snævert, da den er en undtagelse til det generelle princip i traktatens artikel 92, stk. 1, om, at statsstøtte er uforenelig med fællesmarkedet.

133 Som Domstolen har fremhævet, skal der i øvrigt ved fortolkningen af en fællesskabsretlig bestemmelse ikke blot tages hensyn til ordlyden, men ligeledes til den sammenhæng, hvori den indgår, og de mål, der forfølges med den ordning, som den udgør en del af (jf. Domstolens dom af 17.11.1983, sag 292/82, Merck, Sml. s. 3781, på s. 3792, og af 21.2.1984, sag 337/82, St. Nikolaus Brennerei, Sml. s. 1051, på s. 1062).

134 Udtrykket »Tysklands deling« henviser i det foreliggende tilfælde historisk set til etableringen af skillelinjen mellem de to zoner i 1948. Formuleringen »de økonomiske ulemper, som denne deling har forårsaget«, kan derfor kun omfatte de økonomiske ulemper, som er forårsaget af den isolation, der opstod som følge af etableringen eller opretholdelsen af denne grænse, f.eks. indeslutningen af visse regioner (jf. Daimler-Benz-beslutningen), afbrydelse af samfærdselsårer (jf. Tettau-beslutningen) eller visse virksomheders tab af naturlige afsætningsmuligheder, som gjorde, at de for fremtiden havde brug for støtte for enten at kunne tilpasse sig de nye betingelser eller for at kunne overleve i denne vanskelige situation (jf. i samme retning, men vedrørende artikel 70, stk. 4, i EKSF-traktaten, dommen i sagen Erzbergbau m.fl. mod Den Høje Myndighed, org. ref.: Rec. 1960, på s. 409).

135 Sagsøgerne og den tyske regering tager imidlertid ikke i betragtning, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), har karakter af en undtagelse, og de ser bort fra den sammenhæng, bestemmelsen indgår i, og de mål, den forfølger, når de hævder, at bestemmelsen hjemler mulighed for helt at udligne den tilbagestående økonomiske situation, som de nye delstater lider under, indtil de har nået et udviklingstrin, der svarer til det i de gamle delstater.

136 De økonomiske ulemper, som de nye delstater generelt lider under,

5 — Kommissionens beslutning 92/465/EØF af 14.4.1992 om delstaten Berlins støtte til Daimler-Benz AG, Tyskland (C 3/91 ex NN 5/91), EFT L 263, s. 15.

6 — Kommissionens beslutning af 13.4.1994 om støtte til glas- og porcelænsfabrikanter i Tettau, EFT C 178, s. 24.

skyldes rent faktisk ikke Tysklands deling i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)'s forstand. Den tyske deling har som sådan kun haft perifere konsekvenser for den økonomiske udvikling i de to zoner; delingen påvirkede zonerne ens i starten og forhindrede ikke, at de gamle delstaters økonomi efterfølgende udviklede sig godt.

137 Det må derfor fastslås, at forskellene i udviklingen mellem de gamle og de nye delstater beror på andre forhold end Tysklands deling som sådan og især skyldes de forskellige politisk-økonomiske systemer, der blev etableret i de to stater på hver sin side af grænsen.

138 Heraf følger ligeledes, at Kommissionen ikke begik nogen retlig fejl, da den i afsnit X, tredje afsnit, i den [omtvistede beslutning] generelt anførte, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), som undtagelsesbestemmelse ikke bør anvendes til regionalstøtte til nye investeringsprojekter, og at problemerne i de nye delstater er dækket tilstrækkeligt ind af undtagelsesbestemmelserne i traktatens artikel 92, stk. 3, litra a) og c), samt af EF-rammebestemmelserne.«

12. I sin dom af 19. september 2000 i sagen Tyskland mod Kommissionen [7] fortolkede Domstolen traktatens artikel 92, stk. 2, på samme måde og anvendte en næsten identisk formulering. Den betonede desuden i højere grad end Retten delingens geografiske aspekt, idet præmis 54 i denne dom, som skal sammenlignes med det første punktum i præmis 136 i den appellerede dom, har følgende ordlyd:

»De økonomiske ulemper, som de nye delstater generelt lider under, er ikke direkte forårsaget af den geografiske deling af Tyskland i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)'s forstand [8].«

13. Appellanterne og den tyske regering fastholder imidlertid deres standpunkt, at denne fortolkning er fejlagtig og for snæver.

14. I det følgende skal jeg undersøge appellanternes argumenter til støtte herfor.

7 — Sag C-156/98, Sml. I, s. 6857, præmis 46-56.

8 — Min fremhævelse.

1. Fortolkning af ordlyden

15. Ifølge appellanterne og den tyske regering har Retten fejlfortolket ordlyden af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), idet den støtter den appellerede dom på en fortolkning af begrebet »Tysklands deling«, som kun tager hensyn til rent fysiske og/eller transporttekniske kriterier.

16. Efter deres opfattelse forstås begrebet »Tysklands deling«, når det anvendes i en bestemmelse om opvejning af økonomiske ulemper, normalt således, at det omhandler Tysklands opdeling i to forskellige økonomiske og politiske systemer.

17. Til støtte for denne fortolkning henviser appellanterne og den tyske regering til protokollen vedrørende den tyske indenrigshandel, som ligeledes indeholder udtrykket »Tysklands deling«.

18. Kommissionen har gjort gældende, at appellanterne i medfør af artikel 42, stk. 2, og artikel 118 i Domstolens procesreglement, hvorefter nye anbringender ikke må fremsættes under sagens behandling, ikke kan påberåbe sig protokollen vedrørende den tyske indenrigshandel. Jeg deler ikke denne opfattelse, da henvisningen til protokollen efter min mening ikke betyder, at appellanterne har påberåbt sig et nyt anbringende, men et argument til støtte for et anbringende, som de allerede fremsatte i første instans.

19. Under alle omstændigheder har appellanterne vedrørende ovennævnte protokol selv anført, at »[d]a EØF-traktaten blev indgået i 1957, var der stadig håb om, at jerntæppet snart ville falde, og derfor sikrede signatarstaterne, med henblik på bevægeligheden for varer mellem de to tyske stater, at oprettelsen af *Fællesskabets territoriums ydre toldgrænse* ikke udgjorde en uforholdsmæssig hindring for den varehandel, som på dette tidspunkt endnu forekom mellem de to økonomiske zoner« [9].

20. Vægten blev således ikke lagt på forekomsten af to forskellige politiske og økonomiske systemer, men på forekomsten af en grænse mellem de to Tysklande, som uden den lempelse, som den nævnte protokol indebar, ville have udgjort endnu en af Fællesskabets ydre grænser.

21. Appellanterne har endvidere påberåbt sig flere andre dokumenter til støtte for

9 — Min fremhævelse.

påstanden om, at begrebet »Tysklands deling« skal forstås som opdelingen i forskellige økonomiske og politiske systemer. Det drejer sig nærmere bestemt om dommen af 5. juli 1994 i sagen Anastasiou m.fl. [10], hvori der er tale om »den faktiske deling af det cypriotiske område« [11], om svaret på skriftlig forespørgsel nr. 2654/85 fra Pordea, medlem af Europa-Parlamentet [12], hvori der tales om »Europas deling«, om Europa-Parlamentets beslutning om konklusionerne fra Det Europæiske Råds møder i Luxembourg af den 21. november og den 12. og 13. december 1997 [13], hvori figurerer udtrykket »Europas deling« samt Maastricht-traktatens præambel, hvori der tales om »det europæiske kontinents deling«.

22. Som Kommissionen med rette har påpeget, indeholder disse dokumenter ikke nogen fortolkning af begrebet »Tysklands deling« som omhandlet i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c). De er derfor ikke relevante for afgørelsen af den foreliggende tvist.

23. Jeg deler imidlertid appellanternes og den tyske regerings opfattelse, hvorefter der er en tæt sammenhæng mellem den interne tyske grænse og forekomsten af to forskellige politisk-økonomiske systemer. Det skyldes givetvis den grundlæggende forskel mellem disse to systemer, at den interne tyske grænse, med undtagelse af de åbninger, som protokollen vedrørende den tyske indenrigshandel medførte, var sværere gennemtrængelig end f.eks. den tysk-schweiziske grænse. Den interne tyske grænse kappede desuden de bånd, som var etableret mellem de berørte områder i den lange periode, hvor de var en del af det samme land. De økonomiske ulemper, som denne grænse afstedkom, var derfor særligt alvorlige.

24. Efter min mening er præmis 134 i den appellerede dom imidlertid fuldt ud forenelig med denne opfattelse. Man kan ikke sige, at Retten udelukkende tog hensyn til den fysiske grænse, eftersom den nævner indeslutningen af visse regioner, afbrydelse af samfærdselsårer og visse virksomheders tab af naturlige afsætningsmuligheder, dvs. forhold, som kun kan bero på forekomsten af to forskellige politisk-økonomiske systemer. Sådanne forhold opstår nemlig ikke langs en normal grænse, som f.eks. den tysk-schweiziske grænse.

25. Hvad Retten ønskede at sammenholde i den appellerede doms præmis 134 og 135 var på den ene side følgerne af oprettelsen af den politisk-økonomiske grænse, og på den anden side den tilbagestående økonomiske situation, som skyldtes den Tyske Demokratiske Republiks ledelsesorganers politik.

10 — Sag C-432/92, Sml. I, s. 3087.
11 — Anastasiou m.fl.-dommen, jf. fodnote 10, præmis 37.
12 — EFT 1988 C 236, s. 4.
13 — EFT 1998 C 14, s. 180.

26. Det er imidlertid den tilbagestående økonomiske situation, appellanterne og den tyske regering har påberåbt sig som begrundelse for at anvende traktatens artikel 92, stk. 2, litra c).

27. Det skal herefter undersøges, hvorledes formuleringen »økonomiske ulemper *forårsaget* af denne *deling*« [14] skal forstås i denne bestemmelse.

28. Denne formulering etablerer afgjort en årsagssammenhæng mellem »økonomiske ulemper« og »Tysklands deling«.

29. Det må imidlertid medgives, at efter delingens ophør må disse begreber, der er opretholdt i Maastricht- og Amsterdamtraktaten, forstås som en henvisning til *følgerne* af denne deling.

30. Men kan de af den grund forstås som »nødvendig støtte til opvejning af den tilbagestående økonomiske udvikling, hvis årsag kan tilskrives det politisk-økonomiske system, der fandtes på de nye delstaters område før ophævelsen af delingen«?

31. Efter min mening ville betydningen af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), blive væsentligt ændret, hvis den fortolkes på denne måde. Årsagsforbindelsen mellem de »økonomiske ulemper« og »Tysklands deling« ville blive alt for indirekte.

32. Som appellanterne og den tyske regering har medgivet, ændres rækkevidden af og indholdet af en bestemmelse, som ganske enkelt er blevet anvendelig på det forenede Tyskland ud fra princippet om traktaternes territoriale anvendelsesområdes fleksibilitet, ikke alene på grund af denne næsten automatiske udvidelse.

33. Derfor kan den pågældende bestemmelse ikke nu fortolkes således, at den omfatter situationer, som ikke er en direkte følge af, at der tidligere fandtes en intern tysk grænse, men som i vid udstrækning er resultatet af den konkrete økonomiske politik, som førtes af myndighederne i Den Tyske Demokratiske Republik.

14 — Min fremhævelse.

34. Det modsatte standpunkt kunne med henvisning til Tysklands deling berettige støtte til oprettelse af en ny industri på en bar mark i et område, hvor der aldrig har været andet end landbrug, med den begrundelse, at hvis det allerede tidligere havde hørt til Forbundsrepublikken Tyskland, ville det givetvis længe have været et industriområde.

35. Den tyske regering bestrider ganske vist, at den agter at drive sit ræsonnement så vidt. Jeg tillader mig at citere en passage fra den tyske regerings replik i den for Domstolen verserende sag C-301/96, Tyskland mod Kommissionen, hvori den anfører, at den »altid har hævdet, at den selv er af den opfattelse, at kun visse genopbygningsprojekter i øst faldt ind under delingsklausulen, nemlig de, som opfylder de faktiske betingelser i EF-traktatens artikel 92, stk. 2 (efter ændring nu artikel 87 EF), hvilket skal bedømmes i hver enkelt sag« [15].

36. Når det drejer sig om at definere disse »faktiske betingelser«, afviser den tyske regering imidlertid alle kriterier, som er relateret til den tidligere grænse, og henviser udelukkende til det økonomiske og teknologiske efterslæb, som karakteriserede den tidligere Tyske Demokratiske Republik som helhed.

37. Der er imidlertid kun to muligheder. Enten er »den økonomiske situation i Østtyskland i 1996 i flere henseender sammenlignelig med f.eks. situationen i Grækenland og Portugal« [16]. I så fald er det svært at indse, hvorfor de noget mere restriktive kriterier i traktatens artikel 92, stk. 3, litra c), skal anvendes på Grækenland og Portugal og ikke på Østtyskland. At delingsklausulen figurerer i traktaten, er ikke i sig selv en tilstrækkelig forklaring. Jeg kan nemlig dårligt forestille mig, at traktatens forfattere med denne klausul har villet retfærdiggøre en forskellig behandling af to ens situationer.

38. Eller også »var der en væsentlig forskel mellem *gen*opbygningsprojekter i et tidligere industriområde, som eksisterede allerede før 1945 — det tidligere saksiske bilindustriområde omkring Mosel og Chemnitz er i denne henseende et typeeksempel! — og den generelle støtte til fremme af hidtil mindre udviklede regioner i Fællesskabet med hjemmel i artikel 92, stk. 3, EF« [17].

39. I så fald er det endnu vanskeligere at indse, hvorfor relativt centralt beliggende områder i Europa, hvor der allerede før Tysklands forening fandtes specialuddannet arbejdskraft, produktionsanlæg og jernbane- og vejforbindelser, skal behandles

15 — Punkt 15 i replikken i nævnte sag (jf. Sml. 2003 I, s. 9919).

16 — A.st.

17 — A.st. Den tyske regerings fremhævelse.

mere gunstigt med hensyn til offentlig støtte end områder, som har den ulempe at ligge i Fællesskabets periferi, og som aldrig har haft nogen industriel udvikling overhovedet.

40. Ved en fortolkning af ordlyden af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), kan man heller ikke se bort fra de deri indeholdte udtryk »*visse* [...] områder, som er *påvirket*« [18].

41. I den appellerede doms præmis 135 konstaterede Retten, at sagsøgerne og den tyske regering var af den opfattelse, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), »hjemler mulighed for helt at udligne den tilbagestående økonomiske situation, som de *nye delstater* lider under, indtil de har nået et udviklingstrin, der svarer til det i de gamle delstater« [18].

42. Denne opfattelse gøres ligeledes gældende i de skriftlige indlæg, der er indgivet i den foreliggende sag.

43. Denne opfattelse indebærer utvivlsomt, at det område, som er påvirket i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)'s forstand, er hele den tidligere Tyske Demokratiske Republik, eftersom hele dette territorium har lidt under en tilbagestående økonomisk situation. Det følger heraf, at enhver form for støtte til alle typer virksomheder eller organer på dette territorium vil falde ind under delingsklausulens anvendelsesområde.

44. På et spørgsmål, som blev stillet under retsmødet ved Domstolen, svarede den tyske regering imidlertid, at den ikke gik ind for en så vid fortolkning, og at de omhandlede områder var Mosel og Chemnitz. Sidstnævnte fortolkning er efter min mening den eneste, som er forenelig med klausulens ordlyd.

45. Før Tysklands forening var det nemlig aldrig blevet antaget, at samtlige områder eller virksomheder i Østtyskland kunne påberåbe sig delingsklausulen.

46. Regionerne Mosel og Chemnitz kan således kun anses for at have lidt under »økonomiske ulemper, som Tysklands deling har *forårsaget*«, hvis den politisk-økonomiske grænse mellem de to dele af Tyskland havde udgjort en hindring for deres økonomiske udvikling på en måde, som havde individualiseret dem i forhold til

18 — Min fremhævelse.

de andre regioner i den tidligere Tyske Demokratiske Republik (eller i det mindste i forhold til alle dem, som ikke var blevet påvirket på samme måde af denne grænse).

47. Regionerne Mosel og Chemnitz ligger imidlertid mere end 100 km fra den tidligere interne tyske grænse, og den økonomiske udvikling i disse regioner blev under ingen omstændigheder hæmmet mere end i andre regioner. Den tyske regering har selv påpeget, at Mosel og Chemnitz »efter perioden 1945-1949 [...] oplevede en bemærkelsesværdig genrejsning, når henses til de forhold, som rådede under det kommunistiske økonomiske system« [19].

48. På baggrund af ovenstående er det min opfattelse, at Retten ikke har fejlfortolket ordlyden af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c).

2. Fortolkning med henblik på bestemmelsens effektive virkning

49. De ovenanførte redegørelser er tæt forbundet med spørgsmålet om sikringen af den effektive virkning af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), som derfor skal undersøges før appellanternes øvrige argumenter.

50. Appellanterne og den tyske regering tilslutter sig Rettens konstatering i den appellerede doms præmis 131, hvorefter det henset til overholdelsen og den effektive virkning af de fællesskabsretlige bestemmelser ikke kan antages, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), er blevet indholdsløs efter Tysklands forening.

51. De har imidlertid samtidig gjort gældende, at fortolkningen i den appellerede doms præmis 134 er uforenelig med det forhold, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), er blevet opretholdt efter Tysklands forening. Denne bestemmelse finder således ikke, som påstået af Retten, kun anvendelse på de ulemper, der er forårsaget af indeslutningen af visse regioner, afbrydelse af samfærdselsårer eller tab af naturlige afsætningsmuligheder i øst.

52. Da de kontraherende stater vidste, at de direkte følger af den fysiske grænsedragning mellem Vest- og Østtyskland hurtigt ville forsvinde efter Tysklands forening, ville Rettens fortolkning kun være korrekt, hvis de stater, der undertegnede Amsterdam-traktaten, agtede, i form af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), at opretholde en bestemmelse, som havde mistet sin betydning og hele sit anvendelsesområde. Eftersom Amsterdam-traktaten indebar en gennemgribende ændring af talrige bestemmelser i EF-traktaten, er det fuldstændig urealistisk at tillægge de kontraherende stater en sådan hensigt.

19 — Punkt 25 i stævningen i sag C-301/96.

53. Det skal herved for det første bemærkes, at den pågældende bestemmelse ikke har mistet hele sit anvendelsesområde. Som Retten udtalte i præmis 131 i den appellerede dom, er artikel 92, stk. 2, litra c), nemlig blevet anvendt i to tilfælde efter Tysklands forening, nemlig i forbindelse med Daimler-Benz-beslutningen af 14. april 1992 og Tettau-beslutningen af 13. april 1994. Bestemmelsen som fortolket af Retten har således fortsat haft en effektiv virkning også efter Tysklands forening.

54. Det er rigtigt, at bestemmelsen ikke anvendtes i perioden 1994-1997, dvs. i den periode, hvor undertegnelsen af Amsterdam-traktaten fandt sted. Dette beviser imidlertid ikke, at Amsterdam-traktatens forfattere i denne traktat opretholdt en bestemmelse, som var blevet indholdsløs.

55. I 1997 — tre år efter det sidste tilfælde — var det nemlig ikke utænkeligt, men lidet sandsynligt, at lignende problemer kunne opstå.

56. Det skal for det andet tilføjes, at princippet om, at en fællesskabsretlig bestemmelse skal tillægges en effektiv virkning, ikke er til hinder for, at den pågældende bestemmelse anvendes stadig sjældnere og til sidst slet ikke. Den tyske regering har i øvrigt selv medgivet, at anvendelsen af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), bliver stadig sjældnere.

57. Princippet om en bestemmelses effektive virkning kan rent faktisk ikke antages at være beregnet til at holde en bestemmelse i kraft, når forudsætningerne for dens anvendelighed med tiden ikke længere er opfyldt. I modsat fald ville den effektive virkning blive et påskud for at give en bestemmelse en betydning, som den aldrig har haft.

58. Efter min mening har delingsklausulen aldrig haft betydning af en form for regional udviklingsklausul, som så at sige udgør en syntese af traktatens artikel 92, stk. 3, litra a) og c), men som ikke omfattes af den begrænsning, der er fastsat i litra c), og hvis påberåbelse Kommissionen kun kan gøre indsigelse mod ved åbenbart misbrug.

59. Bestemmelsen kan heller ikke have fået en sådan betydning, alene fordi den blev opretholdt i Maastricht- og Amsterdam-traktaten, som begge blev undertegnet efter afslutningen af Tysklands deling. Efter min mening kan det nemlig ikke antages, at bestemmelsens rækkevidde har undergået en så grundlæggende ændring. Hvis dette have været regeringskonferencens hensigt, burde den i det mindste have vedtaget en

fortolkende protokol, der skulle vedføjes Amsterdam-traktaten som bilag og forelægges sammen med denne i forbindelse med den parlamentariske ratificering.

3. Historisk fortolkning

60. Det fremgår af ovenstående redegørelse, at jeg tilslutter mig Rettens historiske fortolkning af den omtvistede klausul. For fuldstændighedens skyld skal jeg imidlertid undersøge de indsigelser, som appellanterne og den tyske regering har anført mod denne fortolkning.

a) Erklæringerne fra 1957

61. Appellanterne har for det første henvist til erklæringen fra Forbundsrepublikken Tysklands regering fra 1957 vedrørende traktaten om oprettelse af Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og traktaten om oprettelse af Det Europæiske Atomenergifællesskab, hvor der bl.a. står, at »[t]raktaterne tager hensyn til dette krav [at styrke Forbundsrepublikkens interne og eksterne forbindelser med tyskerne i den sovjetiske zone og Berlins stilling] gennem flere særbestemmelser for Berlin og de områder, der er påvirket af den tyske deling, samt en protokol vedrørende den tyske indenrigshandel«.

62. Som Kommissionen med rette har bemærket, er der imidlertid tale om en medlemsstats ensidige interne erklæringer, som ikke er egnet til at give en almengyldig fortolkning af en fællesskabsretlig bestemmelse. Endvidere gengiver de pågældende erklæringer stort set kun ordlyden af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), og bidrager dermed ikke til en fortolkning af denne bestemmelse.

b) Tilfældet Saar-regionen

63. Appellanterne og den tyske regering har endvidere henvist til tilfældet Saar-regionen, vedrørende hvilket Retten udtalte sig således i den appellerede doms præmis 147:

»Hvad angår beslutningen om Saar-regionen har ingen af parterne fremlagt den eller fremsat begæring herom i den foreliggende sag. Sagsøgerne har ikke påvist, at denne afgørelse afspejler, at Kommissionen havde en anden holdning tidligere, og at denne holdning — hvis den måtte blive påvist — ville anfægte gyldigheden af Kommissionens retlige bedømmelser i 1996.«

64. Volkswagen og VW Sachsen har i denne forbindelse for det første kritiseret

Retten for at have tilsidesat procesreglementets artikel 64, stk. 2, litra b), med den begrundelse, at den har undladt at opfordre Kommissionen til at fremlægge en kopi af denne beslutning.

65. Ifølge appellanterne burde Retten have anordnet en sådan bevisoptagelsesforanstaltning, da Kommissionen modsagde sig selv vedrørende denne beslutning i første instans. På den ene side havde Kommissionen i sit svarskrift medgivet, at beslutningen om Saar-regionen havde hjemmel i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), mens den på den anden side i sin duplik havde anført, at der i beslutningens offentliggjorte affattelse[20] ikke var noget holdepunkt for at antage, at beslutningen ikke var blevet vedtaget på grundlag af traktatens artikel 92, stk. 2, litra b).

66. Det er efter min mening tilstrækkeligt at konstatere, at det tilkommer Retten alene at bedømme, om det er nødvendigt at supplere bevismaterialet i de sager, der forelægges til afgørelse[21]. I øvrigt havde Volkswagen og VW Sachsen på intet trin i sagen i første instans anmodet Retten om at træffe foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, nærmere bestemt om fremlæggelse af beslutningen om Saar-regionen, selv om denne mulighed stod åben for dem »på et hvilket som helst trin i sagen«[22]. Deres argument om, at Retten var forpligtet til at træffe en sådan foranstaltning, kan således ikke tages til følge.

67. Vedrørende realiteten har appellanterne og den tyske regering dernæst gjort gældende, at tilfældet Saar-regionen viser, at Kommissionen ikke udelukkende har fortolket traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), som en bestemmelse om opvejning af ulemper, som er en direkte følge af den fysiske grænsedragning mellem Øst- og Vesttyskland, men også generelt som en bestemmelse, der tager sigte på at overvinde de økonomiske følger af Tysklands opdeling i forskellige økonomiske zoner inden for rammerne af efterkrigsordningen.

68. Den tyske regering har under appelsagen fremlagt den omhandlede tekst for Domstolen, som derfor, i modsætning til Retten, har adgang til denne tekst, der består af en skrivelse fra Kommissionens formand til den tyske udenrigsminister. Den er dateret den 14. december 1964 og bærer overskriften »Støtte til at fjerne visse følger

20 — *Det Europæiske Økonomiske Fællesskabs Bulletin* nr. 2-1965, s. 33.

21 — Dom af 10.7.2001, sag C-315/99 P, Ismeri Europa mod Revisionsretten, Sml. I, s. 5281, præmis 19.

22 — Artikel 64, stk. 4, i Rettens procesreglement.

af Tysklands deling« (»Beihilfen zur Beseitigung bestimmter Folgen der Teilung Deutschlands«). Første del af skrivelsen har følgende ordlyd:

»En arbejdsgruppe foretog den 10. juli 1963 en gennemgribende multilateral undersøgelse af de støtteforanstaltninger, der tager sigte på at fjerne virkningerne af Tysklands deling.

Kommissionen er af den opfattelse, at den alene på grund af de nævnte foranstaltningers særlige karakter skal lade dem omfatte af en særlig behandling og prioritere en afklaring af alle de hermed forbundne spørgsmål for derefter at kunne koncentrere sin indsats om de generelle eller regionale foranstaltninger.

Henset til de supplerende oplysninger, som Deres regering har fremlagt, anser Kommissionen det for formålstjenligt at underrette Dem om de konklusioner, den er nået frem til:

1) Hvad angår en første kategori af foranstaltninger, dvs.:

— støtte til fordrevne, flygtninge, krigsofre og ofre for demontering efter krigen

— foranstaltninger til fordel for visse områder langs den østtyske grænse [Zonenrandgebiete] (rentelettelse, fremskyndet afskrivning, kompensation for transportmeromkostninger)

— støtteforanstaltninger, der tager hensyn til Land Berlins særlige stilling (lånegarantier, fremskyndet afskrivning, foranstaltninger til fremme af opbygning af lagre, nedsættelse af indkomstskatten, godtgørelse til fordel for arbejdstagere i Berlin, delvis refusion af visse vejafgifter, som opkræves af myndighederne i den sovjetiske zone, delvis fritagelse for omsætningsafgift for små og mellemstore virksomheder og liberale erhverv)

— støtte til fremme af Saar-regionens økonomiske reintegration i Forbundsrepublikken Tyskland

er Kommissionen i lyset af de oplysninger, den er i besiddelse af, nået til den konklusion, at disse støtteforanstaltninger opfylder betingelserne for anvendelse af følgende undtagelsesbestemmelser: artikel 92, stk. 2, litra b), »støtte, hvis formål er at råde bod på skader, der er forårsaget af naturkatastrofer eller af andre usædvanlige begivenheder«, eller artikel 92, stk. 2, litra c), »støtteforanstaltninger for økonomien i visse af Forbundsrepublikken Tysklands

områder, som er påvirket af Tysklands deling, i det omfang de er nødvendige for at opveje de økonomiske ulemper, som denne deling har forårsaget« [...]«[23].

69. Vedrørende denne tekst bemærkes følgende. For det første er der ikke tale om en »beslutning om Saar-regionen« i egentlig forstand, eftersom teksten omhandler alle former for foranstaltninger eller støtte, som kan relateres til følgerne af Anden Verdenskrig eller Tysklands deling. For det andet er der heller ikke tale om en beslutning som omhandlet i EF-traktatens artikel 93 (nu artikel 88 EF), men snarere om en skriftlig sammenfatning af de konklusioner, Kommissionen har draget ud fra samtaler med de tyske myndigheder.

70. For det tredje har disse konklusioner en foreløbig karakter, da de bygger på »foreliggende oplysninger«. Det fremgår ikke, hvilke støtteforanstaltninger for reintegrationen af Saar-regionen der konkret påtænktes. Hverken i de skriftlige indlæg eller under retsmødet blev der sagt noget om støtte, som faktisk var ydet til Saarland som helhed eller til visse områder eller virksomheder i denne delstat, og som Kommissionen ikke havde gjort indsigelse imod.

71. For det fjerde præciseres det ikke i skrivelsen af 14. december 1964, om Kommissionen ville undersøge eventuelle støtteforanstaltninger for Saar-regionen på grundlag af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), eller på grundlag af traktatens artikel 92, stk. 2, litra b). Disse to retsgrundlag er anført som alternativer, og da skrivelsen ligeledes henviser til støtte »for visse zonegrænseområder« (»bestimmte Zonenrandgebiete«) og til delstaten Berlins særlige situation, er det muligt, at henvisningen til traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), kun gælder disse regioner.

72. Dette forekommer mig endog sandsynligt. Det er nemlig åbenbart, at en eventuel støtte til Saar-regionen ikke havde nogen sammenhæng med delingen Forbundsrepublikken Tyskland/den Tyske Demokratiske Republik. For at den omhandlede støtte skal kunne omfattes af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), må det antages, at begrebet »Tysklands deling« i denne bestemmelse ikke alene henviser til øst/vest-delingen, men også til den anden deling af Tyskland, nemlig mellem Forbundsrepublikken Tyskland og Saarland.

73. Der skal i denne forbindelse erindres om, at Saar-regionen i efterkrigsårene nød politisk selvstændighed, og at Frankrig og Saar-regionen havde indgået en økonomisk

23 — Min fremhævelse.

og monetær union [24]. Inden for rammerne af en aftale fra oktober 1956 accepterede Frankrig, at Saar-regionen politisk blev tilsluttet Tyskland fra den 1. januar 1957, og at den økonomiske union blev ophævet efter en treårig overgangsperiode.

74. På tidspunktet for undertegnelsen af Rom-traktaten den 25. marts 1957 indgik Saarland således allerede i Forbundsrepublikken Tyskland på det politiske plan. Det er derfor tvivlsomt, om udtrykket »Tysklands deling« også omfatter Saarspørgsmålet.

75. Traktaten henviser desuden kun til »Tysklands *deling*« i singularis [25]. Eftersom de to situationer er så forskellige både geografisk, politisk og økonomisk, kan det efter min mening kun antages, at delingen mellem Forbundsrepublikken Tyskland og Saar-regionen er omfattet af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), hvis traktaten på den ene eller den anden måde udtrykkeligt henviser til to delinger.

76. Endelig er sammenligningen mellem det foreliggende tilfælde og tilfældet Saar-regionen efter min mening ikke relevant, for så vidt som der ikke var nogen væsentlig forskel mellem det politisk-økonomiske system i Saar-regionen og Forbundsrepublikken Tyskland. Der kunne således heller ikke være tale om støtte til udligning af et udviklingsefterslæb som følge af en sådan forskel i systemer.

77. Følgelig kan man, selv om man — rent hypotetisk — antog, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), udgjorde retsgrundlaget for den omhandlede støtte, ud fra tilfældet Saar-regionen kun udlede, at ophævelsen af delingen ikke indebar, at anvendeligheden af denne bestemmelse ophørte. Dette er imidlertid heller ikke blevet bestridt.

78. Henset hertil kan det konkluderes, at Retten ikke begik nogen fejl, da den fastslog, at »sagsøgerne [ikke] har påvist, at denne afgørelse afspejler, at Kommissionen havde en anden holdning tidligere, og at denne holdning — hvis den måtte blive påvist — ville anfægte gyldigheden af Kommissionens retlige bedømmelser i 1996«.

c) Støtten til »Zonenrand«

79. Endelig har appellanterne gjort gældende, at anvendelsen af delingsklausulen, i

24 — Se f.eks. J.-B. Duroselle: *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, udg. Dalloz 1957, særlig s. 556-557.

25 — Min fremhævelse.

modsætning til, hvad Retten har udtalt i den appellerede dom, heller ikke tidligere var begrænset til tekniske vanskeligheder som følge af affolkningen i områder, der lå i umiddelbar nærhed af øst/vest-grænsen.

80. Støtten til områder, som grænsede op til de sovjetisk besatte områder (»Zonenrandförderung«), som Kommissionen i flere årtier havde godkendt med hjemmel i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), omfattede ifølge appellanterne et område, som svarede til en tredjedel af det tidligere forbundsterritorium.

81. Kommissionen har bestridt, at støtten til »Zonenrand« skulle have berørt en tredjedel af de tidligere delstaters område, uden at det havde været nødvendigt at påvise forekomsten af en konkret ulempe, der var forårsaget af grænsen. Ifølge Kommissionen står det desuden fast, at støtten til områder inden for »Zonenrand« aldrig har omfattet delstater, som ligger langt fra denne grænse, såsom Nordrhein-Westfalen eller Rheinland-Pfalz. Kommissionen har erindret om, at også Volkswagen-fabrikkerne i Mosel og Chemnitz ligger mindst 100 km fra den tidligere interne tyske grænse.

82. Efter min mening er der her tale om en misforståelse af, hvad Retten har villet sige.

83. Efter min mening ville Retten, da den konstaterede, at formuleringen »de økonomiske ulemper, som denne deling har forårsaget«, kan [derfor] kun omfatte de økonomiske ulemper, som er forårsaget af den isolation, der opstod som følge af etableringen eller opretholdelsen af denne grænse[26], ikke udtrykke, at kun de områder, som ligger i umiddelbar nærhed af den interne tyske grænse, kan omfattes af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c).

84. Rettens fortolkning af denne bestemmelse er nemlig ikke baseret på den geografiske afstand mellem skillelinjen og en eventuel støttemodtager, men på virkningerne af denne grænse i form af økonomiske ulemper, som denne afskæring forårsagede. Selv om risikoen for sådanne virkninger er større i områder, som ligger i umiddelbar tilslutning til skillelinjen, er det ikke udelukket, at økonomiske ulemper, såsom tab af naturlige afsætningsmuligheder, ligeledes kan opstå længere væk fra grænsen.

85. Appellanterne har i øvrigt selv anført, at Forbundsrepublikken Tyskland gennem støtten til »Zonenrand« »tilstræbte at undgå, at Tysklands forestående forening blev yderligere vanskeliggjort som følge af en gradvis affolkning af den tidligere Zonenrand, som (da ville ligge) midt i det forenede Tyskland«.

26 — Den appellerede dom, præmis 134.

86. Det er imidlertid netop omstændigheder som indeslutningen af visse regioner, afbrydelse af samfærdselsårer og visse virksomheders tab af naturlige afsætningsmuligheder — som ifølge Retten kan berettige støtte i medfør af traktatens artikel 92, stk. 2, litra c) — som kan skabe en sådan risiko for affolkning.

87. Endelig mener jeg ikke, at jeg behøver at komme nærmere ind på en bemærkning fra den tyske regering om, at Retten fejlagtigt har anført, at skillelinjen mellem de to områder blev oprettet i 1948. Det står nemlig fast, at på tidspunktet for undertegnelsen af EØF-traktaten var Tyskland delt mellem øst og vest, og at denne deling ligger til grund for den omtvistede klausul.

4. Systematisk fortolkning

88. Appellanterne og den tyske regering har endvidere anført, at Rettens fortolkning ikke tager hensyn til, at det fremgår af EF-traktatens systematik, at overvindelsen af de transportøkonomiske ulemper i Tyskland, der er forårsaget af delingen, er blevet gjort til genstand for EF-traktatens artikel 82 (nu artikel 78 EF).

89. Denne bestemmelse har følgende ordlyd:

»Bestemmelserne i dette afsnit af traktaten udgør ingen hindring for de foranstaltninger, der er truffet i Forbundsrepublikken Tyskland, for så vidt disse er nødvendige for at opveje de af Tysklands deling forårsagede ulemper for økonomien i visse af Forbundsrepublikkens områder, der berøres af denne deling.«

90. Jeg bemærker for det første i overensstemmelse med Erdmenger[27], at denne bestemmelse giver Tyskland mulighed for at opretholde eller indføre nationale foranstaltninger på det transportpolitiske område (»nationale verkehrspolitische Massnahmen«). Der er således tale om undtagelser fra den »fælles transportpolitik«. Der er imidlertid ikke tale om foranstaltninger, som fraviger bestemmelserne om offentlig støtte til transportinfrastrukturer. I lighed med Kommissionen mener jeg, at en sådan støtte fortsat falder ind under traktatens artikel 92 og 93.

91. Erdmenger har endvidere erindret om, at Tyskland hverken under eller efter delingen har anset det for nødvendigt at påberåbe sig denne bestemmelse. Heller ikke de overgangsbestemmelser, som blev

27 — J. Erdmenger i Groeben-Thiesing-Ehlermann: *Kommentar zum EU-/EG-Vertrag*, Nomos Verlagsgesellschaft, 5. udg., 1999, artikel 82.

nødvendige i forbindelse med Tysklands forening, blev vedtaget på grundlag af traktatens artikel 82, men derimod på grundlag af EF-traktatens artikel 75 (efter ændring nu artikel 71 EF)[28].

92. For det andet er det med rette, at Kommissionen påpeger, at Retten ikke har begrænset de ulemper, der er forårsaget af Tysklands deling som omhandlet i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), til alene at vedrøre følger, som påvirker samfærdelsårerne. Disse følger nævnes i den appellerede doms præmis 134 blot som ét eksempel blandt andre mulige følger, såsom indeslutning af visse områder eller tab af naturlige afsætningsmuligheder.

93. Appellanternes argument vedrørende traktatens artikel 82 er således ikke overbevisende.

5. Forbundsrepublikken Tysklands bevisbyrde

94. Volkswagen og VW Sachsen har, støttet af den tyske regering, gjort gældende, at Retten har begået en fejl med hensyn til omfanget af Forbundsrepublikken Tysklands bevisbyrde.

95. Vedrørende dette spørgsmål hedder det i den appellerede dom:

»140 Hvad angår spørgsmålet, om den omstridte støtte — ud over at fremme den økonomiske udvikling i Freistaat Sachsen — specifikt har til formål at opveje de økonomiske ulemper, som Tysklands deling har forårsaget, skal det desuden bemærkes, at en medlemsstat, der anmoder om tilladelse til at bevilge støtte under fravigelse af traktatens regler, skal samarbejde med Kommissionen og i denne forbindelse bl. a. forelægge alle oplysninger, der gør det muligt for Kommissionen at kontrollere, at betingelserne for den ansøgte fravigelse er opfyldt (dommen [af 28.4.1993] [C-364/90] Italien mod Kommissionen [Sml. I, s. 2097], præmis 20).

141 De sagsakter, der er blevet forelagt for Retten, giver imidlertid ikke grundlag for at fastslå, at den tyske regering eller sagsøgerne under den administrative procedure har fremført særlige argumenter med henblik på at påvise, at der er en årsagsforbindelse mellem Tysklands deling og den situation, som automobilindustrien i Sachsen befinder sig i efter den tyske genforening.

28 — Jf. Rådets forordning (EØF) nr. 3572/90 af 4.12.1990 om ændring af visse direktiver, beslutninger og forordninger vedrørende transport ad vej, med jernbane og ad indre vandveje for at tage hensyn til Tysklands forening, EFT L 353, s. 12.

142 Kommissionen har derfor med rette gjort gældende, at parterne ikke har fremført nogen konkrete forhold, der begrunder, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), skal anvendes i det foreliggende tilfælde.«

96. Ifølge Volkswagen og VW Sachsen har Retten i den appellerede doms præmis 141 med urette kritiseret Forbundsrepublikken Tyskland for ikke at have fremført særlige argumenter vedrørende anvendeligheden af delingsklausulen. Det var efter deres mening åbenbart, at enhver påberåbelse af anvendelsesbetingelser ville være formålsløs, da Kommissionen på forhånd havde truffet en politisk beslutning om ikke at anvende bestemmelsen.

97. Dette argument kan imidlertid ikke tages til følge.

98. Det sammenblander nemlig to successive faser i ræsonnementet, nemlig på den ene side definitionen af anvendelsesområdet for traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), og på den anden side — når denne definition er opstillet — spørgsmålet om, hvorvidt den omtvistede støtte faktisk opfylder betingelserne i denne bestemmelse. Som det fremgår af dommen i førnævnte sag Italien mod Kommissionen, skal medlemsstaten i denne anden fase forelægge alle oplysninger, der gør det muligt for Kommissionen at kontrollere, at betingelserne for den ansøgte fravigelse er opfyldt.

99. At Forbundsrepublikken Tyskland ikke godtager Kommissionens definition af anvendelsesområdet for traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), i den omtvistede beslutning, som Retten efterfølgende bekræftede i den appellerede dom, befrier den ikke for bevisbyrden, hvis den alligevel vil påberåbe sig denne bestemmelse.

100. Retten har således fortolket den bevisbyrde, der i det foreliggende tilfælde påhvilede Forbundsrepublikken Tyskland, korrekt.

101. Den tyske regering har tilføjet, at Retten med urette ikke har taget hensyn til et antal bilag til dens stævning i sagen C-301/96, som den ligeledes havde indgivet til Retten i forbindelse med dens intervention i første instans. Det drejer sig om en skrivelse af 9. december 1992 fra forbundskansleren til Kommissionens formand, to meddelelser af 15. oktober 1993 og 19. september 1994 og et memorandum af 13. maj 1996, som alle var blevet tilstillet Kommissionen.

102. Hvis Retten havde taget stilling til disse dokumenter, ville den ifølge den tyske regering umuligt have kunnet udtalte, at der ikke var noget holdepunkt i de sagsakter, som var forelagt Retten, for at antage, at Forbundsrepublikken Tyskland ikke havde fremført særlige argumenter vedrørende anvendeligheden af delingsklausulen.

103. Dette argument indebærer imidlertid, at Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder drages i tvivl, mens det fremgår af fast retspraksis, at »det [derfor] alene er Retten, der har kompetence til at fastlægge sagens faktiske omstændigheder, når bortses fra tilfælde, hvor den faktiske urigtighed af Rettens konstateringer fremgår af de aktstykker, den har fået forelagt, og til at tage stilling til disse faktiske omstændigheder. Bedømmelsen af de faktiske omstændigheder udgør ikke — medmindre der er tale om en forkert gengivelse af de for Retten fremlagte beviser — et retsspørgsmål, der er undergivet Domstolens prøvelsesret« [29].

104. I det foreliggende tilfælde kan der ikke være tale om, at Retten har gengivet de faktiske omstændigheder urigtigt. Det fremgår således af de dokumenter, som den tyske regering har påberåbt sig, at de ikke indeholder oplysninger, som er beregnet til at påvise, at den omtvistede støtte opfylder de betingelser, som ifølge Rettens fortolkning er opstillet i traktatens artikel 92, stk.2,litra c), men kun argumenter for en anden udlægning af denne bestemmelse.

105. Efter at have forkastet denne fortolkning kunne Retten således uden at foretage en urigtig gengivelse af disse dokumenter konstatere, at der ikke under den administrative procedure var fremført særlige argumenter med henblik på at påvise, at der er en årsagsforbindelse mellem den saksiske automobilindustris stilling efter Tysklands forening og »Tysklands deling« i den betydning, som Retten tillægger dette begreb.

6. Institutionel ligevægt

106. Volkswagen og VW Sachsen har endelig gjort gældende, at Retten har krænket princippet om institutionel ligevægt ved i den appellerede doms præmis 136 at fastslå, at »[d]e økonomiske ulemper, som de nye delstater generelt lider under, skyldes [...] ikke Tysklands deling i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)'s forstand. Den tyske deling har som sådan kun haft perifere konsekvenser for den økonomiske udvikling i de to zoner. Delingen påvirkede zonerne ens i starten og forhindrede ikke, at de gamle delstaters økonomi efterfølgende udviklede sig godt«.

29 — Jf. dom af 21.6.2001, forenede sager C-280/99 P — C-282/99 P, Moccia Irma m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 4717, præmis 78. Jf. ligeledes dom af 11.2.1999, sag C-390/95 P, Antillean Rice Mills m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 769, præmis 29, af 4.3.1999, sag C-119/97 P, Ufex m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1341, præmis 66, og af 30.3.2000, sag C-265/97 P, VBA mod Florimex m.fl., Sml. I, s. 2061, præmis 139.

107. Ifølge appellanterne findes der intet om dette i den omtvistede beslutning. Retten har således sat sig i Kommissionens sted, idet den har fastslået de faktiske omstændigheder vedrørende anvendeligheden af denne bestemmelse.

108. Dette argument kan ikke godtages.

109. Det er tilstrækkeligt at konstatere, som Kommissionen med rette har gjort, at Retten i den appellerede doms præmis 136 indskrænker sig til at overtage et argument, som Kommissionen havde fremført i første instans.

110. Som det fremgår af den appellerede doms præmis 126, havde Kommissionen gjort gældende, at den dårlige generelle økonomiske situation i de nye delstater ikke direkte skyldtes Tysklands deling, men derimod det politiske system i den tidligere Tyske Demokratiske Republik og foreningen selv.

111. At der ikke findes noget om dette i den omtvistede beslutning, er i øvrigt ikke relevant. Kommissionen var i sin fulde ret til under retsforhandlingerne for Retten at besvare sagsøgernes argument om, at konstateringen af et efterslæb i den økonomiske udvikling i de nye delstater var tilstrækkeligt til, at traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), fandt anvendelse, med, at der efter dens opfattelse ikke var nogen årsagssammenhæng mellem denne situation og Tysklands deling.

112. Det fremgår efter min mening af ovenstående betragtninger, at appellanterne ikke har påvist, at Retten har fejlfortolket traktatens artikel 92, stk. 2, litra c).

113. Jeg foreslår herefter, at deres første anbringende forkastes.

B — *Det andet anbringende: tilsidesættelse af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF)*

114. Appellanterne og den tyske regering har gjort gældende, at Retten begik en retlig fejl, da den fastslog følgende vedrørende Kommissionens begrundelsespligt:

»149 Hvad angår klagepunktet om manglende begrundelse skal der erindres om, at det klart og utvetydigt skal fremgå af den begrundelse, der

kræves efter traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF), hvilke betragtninger den institution, som har udstedt retsakten, har lagt til grund, således at Fællesskabets retsinstanser kan udøve deres kontrol, og de berørte kan gøre sig bekendt med baggrunden for den trufne foranstaltning (jf. f.eks. Rettens dom af 7.11.1997, sag T-84/96, Cipeke mod Kommissionen, Sml. II, s. 2081, præmis 46).

150 Den [omtvistede beslutning] indeholder kun en kort sammenfatning af grundene til, at Kommissionen har afvist at anvende undtagelsen i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), på de faktiske omstændigheder i den foreliggende sag.

151 Det skal dog understreges, at denne beslutning blev vedtaget i en sammenhæng, som den tyske regering og sagsøgerne kendte, og indgår i en fast beslutningspraksis, navnlig over for disse parter. En sådan beslutning kan begrundes kortfattet (Domstolens dom af 26.11.1975, sag 73/74, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1491, præmis 31, og Rettens dom af 27.10.1994, sag T-34/92, Fiatagri og New Holland Ford mod Kommissionen, Sml. II, s. 905, præmis 35).

152 I sin korrespondance med Kommissionen har den tyske regering siden 1990 flere gange henvist til traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), og påpeget, at denne har betydning for genopbygningen af det tidligere Østtyskland (jf. bl.a. ovennævnte brev af 9.12.1992 fra forbundskansler Kohl til Kommissionens formand, Delors).

153 Den tyske regerings argumenter herom har Kommissionen afvist i forskellige skrivelser og afgørelser [jf. bl.a. meddelelse i henhold til EØF-traktatens artikel 93, stk. 2, til de øvrige medlemsstater og andre interesserede parter angående den statsstøtte, som den tyske regering påtænker at yde til Opel-koncernen til fremme af dennes investeringsplaner i de nye delstater (EFT 1993 C 43, s. 14), meddelelse i henhold til EØF-traktatens artikel 93, stk. 2, til de øvrige medlemsstater og andre interesserede parter angående den støtte, som de tyske myndigheder påtænker at yde til virksomheden Rhône-Poulenc Rhotex GmbH (EFT 1993 C 210, s. 11), Kommissionens beslutning 94/266/EF af 21.12.1993 om forslaget om støtte til SST-Garngesellschaft GmbH, Thüringen (EFT 1994 L 114, s. 21), Mosel I-beslutningen [30] og Kommissionens beslutning 94/1074/EF af 5.12.1994 om Tysklands påtænkte statsstøtte til Textilwerke Deggen-

30 — Kommissionens beslutning 94/1068/EF af 27.7.1994 om statsstøtte til Volkswagen-koncernens investeringer i de nye delstater, EFT L 385, s. 1.

dorf GmbH, Thüringen (EFT L 386, s. 13)].

154 I denne forbindelse har Mosel I-beslutningen en særlig betydning. I denne beslutning fastslog Kommissionen, at visse af de omstridte støtteforanstaltninger på 125,2 mio. DEM var uforenelige med fællesmarkedet, idet den ud fra de samme grunde som i den [omtvistede beslutning] afviste, at disse støtteforanstaltninger kunne være omfattet af undtagelsesbestemmelsen i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c). Det skal i øvrigt bemærkes, at hverken sagsøgerne eller de tyske myndigheder har anlagt sag til anfægtelse af denne forudgående beslutning.

155 Ganske vist har der i perioden mellem vedtagelsen af Mosel I-beslutningen og vedtagelsen af den [omtvistede beslutning] fundet talrige kontakter sted mellem Kommissionen, de tyske myndigheder og sagsøgerne, hvor det tydeligt er kommet frem, at parternes forskellige opfattelser med hensyn til, om traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), kan anvendes på de omtvistede støtteforanstaltninger, ikke har ændret sig (jf. afsnit V og VI i den [omtvistede beslutning]), men det må ligeledes understreges, at der i denne forbindelse ikke er blevet fremført noget særligt eller nyt argument, navnlig ikke vedrørende spørgsmålet, om der foreligger en årsagsforbindelse mellem Tysklands deling og den saksiske automobilindustris stilling efter Tysklands genforening (jf. ovenfor, præmis 141).

156 Sagsøgerne og intervenienten var følgelig tilstrækkeligt informeret om den [omtvistede beslutnings] begrundelse, og da der ikke blev fremsat mere specifikke argumenter, var Kommissionen heller ikke forpligtet til at begrunde den nærmere.«

115. Appellanterne, støttet af den tyske regering, har gjort gældende, at den appellerede dom tilsidesætter traktatens artikel 190, idet den uretmæssigt sænker kravene til begrundelsespligten. Efter deres mening giver den omtvistede beslutning i realiteten hverken appellanterne eller Retten mulighed for at udlede grundene til, at Kommissionen afviste at anvende traktatens artikel 92, stk. 2, litra c).

116. Kommissionen har gjort gældende, at appellanterne med deres anbringende i realiteten kritiserer Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder, selv om de påstår, at deres argument vedrører et retligt problem, nemlig en urigtig fortolkning af traktatens artikel 190.

117. Jeg tilslutter mig imidlertid ikke Kommissionens opfattelse.

118. Domstolen fastslog således i sin dom af 20. februar 1997 i sagen Kommissionen mod Daffix[31] i præmis 34 og 35, at:

»[...] den omtvistede afgørelse — i modsætning til hvad Retten fastslog [...] — tilstrækkelig klart angiver de faktiske omstændigheder, der lægges [appellanten] til last [...]

Rettens antagelse af, at den omtvistede afgørelse i strid med traktatens artikel 190 og vedtægtens artikel 25 ikke tilstrækkelig klart angav de faktiske omstændigheder, der lagdes sagsøgeren til last, er således udtryk for en forkert retsanvendelse«[32].

119. Denne dom bekræfter, at spørgsmålet om, hvorvidt en beslutning er tilstrækkelig begrundet, er et retligt spørgsmål og ikke et faktisk spørgsmål. Ved at fastslå, om en beslutning er tilstrækkelig begrundet eller ej, fastslår Retten ikke en faktisk omstændighed, men kvalificerer den allerede retligt. Den retlige kvalifikation af et faktisk forhold vedrører et retsspørgsmål, der som sådant er undergivet domstolskontrol[33].

120. Jeg kommer nu til de forskellige argumenter, som appellanterne har påberåbt sig inden for rammerne af deres andet anbringende. De har for det første anført, at Retten fejlagtigt antog, at de i den appellerede doms præmis 153 og 154 nævnte beslutninger kunne bidrage til at begrunde den omtvistede beslutning, da denne ikke indeholder nogen henvisning til disse andre beslutninger og sidstnævnte ikke er mere udførligt begrundede end den omtvistede beslutning selv.

121. Kommissionen har med rette understreget, at Retten henviste til disse beslutninger — som alle var offentliggjorte, hvorfor appellanterne ikke kan hævde, at de ikke kendte dem — i forbindelse med dens redegørelse for den sammenhæng, den omtvistede beslutning indgår i, hvilket ifølge fast retspraksis bidrager til at begrunde en beslutning[34].

122. Det var derfor ikke nødvendigt, at den omtvistede beslutning henviser til disse beslutninger, eller at disse indeholder en mere udtrykkelig begrundelse end den omtvistede beslutning. En henvisning til en tidligere begrundelse ville nemlig ikke udgøre en »sammenhæng«, men derimod en hensyntagen til en udtrykkelig begrundelse, som ville gøre påberåbelsen af en sammenhæng overflødig.

31 — Sag C-166/95 P, Sml. I, s. 983.

32 — Min fremhævelse.

33 — Jf. punkt 3 i generaladvokat Van Gervens forslag til afgørelse i sagen Costacurta mod Kommissionen (dom af 21.11.1991, sag C-145/90 P, Sml. I, s. 5449). Se ligeledes M. Wathelet og S. Van Raepenbusch: »Le contrôle sur pourvoi de la Cour de justice des Communautés européennes, dix ans après la création du Tribunal de première instance« i G.C. Rodríguez Iglesias, O. Due, R. Schintgen og C. Elsen (udg.): *Mélanges en hommage à Fernand Schockweiler*, Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, s. 605 og 612.

34 — Jf. bl.a. dom af 15.5.1997, sag C-278/95 P, Siemens mod Kommissionen, Sml. I, s. 2507, præmis 17, af 2.4.1998, sag C-367/95 P, Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, Sml. I, s. 1719, præmis 63, af 6.7.2000, sag C-289/97, Eridania, Sml. I, s. 5409, præmis 41, og dommen i sagen Tyskland mod Kommissionen, præmis 97.

123. Appellanterne har endvidere anført, at det ikke er tilstrækkeligt, at de, der berøres af en beslutning, kan udlede dens grunde ved at sammenholde beslutningen med tilsvarende forudgående beslutninger.

124. De henviser i denne forbindelse til dom af 17. marts 1983 i sagen Control Data Belgium mod Kommissionen [35], hvori Domstolen i præmis 15 fastslog, at »[d]et er [...] ikke tilstrækkeligt, at medlemsstaterne som adressater for beslutningen, i kraft af deres deltagelse i den procedure, der går forud for beslutningens vedtagelse, har kendskab til dens grunde, og at sagsøgeren som umiddelbart og individuelt berørt kan udlede disse grunde ved at sammenholde beslutningen med tilsvarende forudgående beslutninger. Sagsøgerne skal også reelt have mulighed for at forsvare sine interesser, og Domstolen skal have grundlag for at foretage en effektiv prøvelse på grundlag af beslutningens begrundelse. [...]«

125. Denne dom indgår imidlertid i en meget speciel sammenhæng. Spørgsmålet var nemlig, om to specifikke typer datamaskiner kunne anses for at være videnskabelige apparater og dermed nyde toldfrihed i henhold til den fælles toldtarif i modsætning til andre typer datamaskiner, for hvilke denne fordel var blevet afvist ved en række forudgående beslutninger [36].

35 — Sag 294/81, Sml. s. 911.

36 — Dommen i sagen Control Data Belgium mod Kommissionen, præmis 12.

126. I den foreliggende sag har Retten derimod fastslået, at sagsøgerne ikke under den administrative procedure fremførte noget særligt eller nyt argument [37], navnlig ikke vedrørende spørgsmålet, om der foreligger en årsagsforbindelse mellem Tysklands deling og den saksiske automobilindustris stilling efter Tysklands forening, som kunne have adskilt dette tilfælde fra de forudgående beslutninger.

127. Under disse omstændigheder kunne Retten med fuld ret antage, at beslutningen indgik i en fast beslutningspraksis og derfor kunne begrundes kortfattet [38].

128. Appellanterne har endvidere anført, at den omstændighed, at de tyske myndigheder og Kommissionen havde forskellige opfattelser med hensyn til fortolkningen af undtagelsesbestemmelsen i traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), og at opmærksomheden flere gange blev henledt på vigtigheden af denne fortolkning for de tyske myndigheder, taler for, at Kommissionen i strid med Rettens opfattelse havde en særlig begrundelsespligt.

37 — Den appellerede dom, præmis 155.

38 — Dommen i sagen Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique m.fl. mod Kommissionen, præmis 31, dom af 14.2.1990, sag C-350/88, Delacre m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 395, præmis 15, og dommen i sagen Tyskland mod Kommissionen, præmis 105.

129. Dette argument er imidlertid ikke overbevisende.

130. At et standpunkt er omstridt, indebærer ikke, at dets grunde ikke er forståelige. At der hersker delte meninger — som der i øvrigt altid gør i forbindelse med et søgsmål — indebærer således ikke, at en beslutning kræver en særlig begrundelse.

131. Appellanterne har ligeledes gjort gældende, at den omtvistede beslutning er affattet alt for kortfattet til, at man kan få kendskab til grundene.

132. Det er imidlertid tilstrækkeligt at konstatere, at Retten først og fremmest har ladet sig vejlede af sammenhængen og især af en fast beslutningspraksis, der som tidligere bemærket kan bidrage til at begrunde en beslutning.

133. Appellanterne har imidlertid ligeledes bestridt, at de beslutninger, som Retten henviser til i præmis 153 og 154 i den appellerede dom, udgør en fast beslutningspraksis, der gør det muligt at forstå den omtvistede beslutnings grunde. Efter deres mening har Retten begået en fejl, da den i den appellerede doms præmis 154 fastslog, at Mosel I-beslutningen i denne forbindelse havde en særlig betydning, og bemærkede, at hverken sagsøgerne eller de tyske myndigheder havde anlagt sag til anfægtelse af denne forudgående beslutning.

134. Jeg deler imidlertid ikke appellanternes opfattelse.

135. Deres forklaringer om, at denne beslutning ikke var bebyrdende for dem — hvorfor de ikke havde anlagt sag — er vanskeligt forståelige, for så vidt som Kommissionen i Mosel I-beslutningen fastslog, at støtteforanstaltninger til et beløb af 125,2 mio. DEM var uforenelige med fællesmarkedet.

136. I sin egenskab af medlemsstat behøvede Forbundsrepublikken Tyskland i øvrigt ikke at gøre en retlig interesse gældende for at anlægge annullationssøgsmål[39], men kunne have påstået Mosel I-beslutningen annulleret alene med den begrundelse, at den var vedtaget på et fejlagtigt retsgrundlag.

39 — Dom af 20.3.1985, sag 41/83, Italien mod Kommissionen, Sml. s. 873, præmis 30.

137. Også appellanternes argument om, at Mosel I-beslutningen vedrørte afvisning af visse støtteforanstaltninger beregnet til at modernisere anlæg og dække tab, mens den omtvistede beslutning vedrørte afvisning af at godkende støtte, som var ydet til nyinvesteringer, er efter min mening irrelevant.

138. Som Kommissionen med rette har bemærket, var det støttetildelende organ, støttemodtageren, formålet og det område, hvor støtten skulle udnyttes, stort set identiske i de to tilfælde. Retten antog således med rette, at Mosel I-beslutningen bidrog til at begrunde den omtvistede beslutning.

139. Den opfattelse, at den omtvistede beslutnings grunde ikke kan udledes af den faste beslutningspraksis, som Retten henviste til, strider desuden også mod Daimler-Benz- og Tettau-beslutningerne.

140. Som Kommissionen har anført, var det »ved at sammenholde disse to beslutninger, hvori Kommissionen havde anvendt [traktatens artikel 92, stk. 2, litra c)], med alle de øvrige omtalte beslutninger, hvori Kommissionen udtrykkeligt havde afvist anvendelsen af denne bestemmelse, og som appellanterne kender, muligt for enhver at få kendskab til, under hvilke præcise betingelser Kommissionen fandt betingelserne for anvendelse af denne bestemmelse opfyldt, og hvordan den fortolkede begrebet »Tysklands deling««.

141. Det skal tilføjes, at den måde, hvorpå Kommissionen har anvendt traktatens artikel 92, stk. 2, litra c), i hvert fald ikke er undgået den tyske litteraturs opmærksomhed[40].

142. Endelig skal det erindres, at Domstolen i den førnævnte dom i sagen Tyskland mod Kommissionen[41], hvor omstændighederne stort set var identiske med dem i den foreliggende sag, fastslog, at Kommissionens beslutning var tilstrækkelig begrundet.

143. Da appellanterne efter min mening ikke har påvist, at Retten har tilsidesat traktatens artikel 190, foreslår jeg, at deres andet anbringende forkastes.

40 — Se f.eks. P. Schütterle: »Die Rechtsgrundlage für Beihilfen zur Überwindung der wirtschaftlichen Folgen der Teilung Deutschlands«, EuZW, 1994, s. 715, G. von Wallenberg i Grabitz og Hilf: *Das Recht der Europäischen Union. Kommentar*, Verlag C.H. Beck, Artikel 92 EGV, punkt 40, E. Kruse: »Ist die »Teilungsklausel« als Rechtsgrundlage für Beihilfen zum Ausgleich teilungsbedingter Nachteile obsolet?«, EuZW, 1998, s. 229, W. Mederer i Groeben/Thiesing/Ehlermann: *Kommentar zum EU-/EG-Vertrag.*, Nomos Verlagsgesellschaft, 5. udg., 1999, artikel 92, punkt 60-64.

41 — Præmis 104-108.

C — *Det tredje anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 3, litra b)*

144. Appellanterne har, støttet af den tyske regering, kritiseret Retten for at have fejlfortolket traktatens artikel 92, stk. 3, litra b).

145. I den appellerede doms præmis 167 har Retten udtalt sig således om denne bestemmelse:

»Det fremgår af bestemmelsens generelle opbygning og sammenhæng, at »forstyrrelsen« skal påvirke hele økonomien i den pågældende medlemsstat og ikke blot i en af dennes regioner eller en del af dens territorium. Denne løsning er desuden i overensstemmelse med princippet om, at en undtagelsesbestemmelse som traktatens artikel 92, stk. 3, litra b), skal fortolkes [strengt] [...]«

146. Efter appellanternes opfattelse indebærer »Rettens fortolkning, hvorefter [traktatens artikel 92, stk. 3, litra b)] kun kan anvendes, hvis *hele* en medlemsstats territorium er påvirket, en fejlagtig retsanvendelse« [42].

147. Det skal herved for det første bemærkes, at Retten ikke henviste til hele en medlemsstats *territorium*, men til hele *økonomien* i den pågældende medlemsstat.

148. Som Kommissionen meget rigtigt har bemærket, tales der i artikel 92, stk. 3, litra b), til forskel fra litra a) og c), ikke om »områder«, men om en alvorlig forstyrrelse i »en medlemsstats« økonomi.

149. Det er således med føje, at Retten, også under hensyn til, at en undtagelsesbestemmelse skal fortolkes strengt, fastslog, at »»forstyrrelsen« skal påvirke hele økonomien i den pågældende medlemsstat og ikke blot i en af dennes regioner eller en del af dens territorium«.

150. Appellanterne har desuden gjort gældende, at hverken ordlyden af eller formålet med traktatens artikel 92, stk. 3, litra b), giver grundlag for Rettens konklusion om, at sammenbruddet af den daværende socialistiske økonomi i den Tyske Demokratiske Republik efter Tysklands forening ikke kan kvalificeres som en »alvorlig forstyrrelse i [Forbundsrepublikken Tysklands] økonomi«.

151. Retten fastslog i denne forbindelse, at »[...] bedømmelsen af spørgsmålet om,

42 — Volkswagens og VW Sachsens fremhævelse.

hvorvidt Tysklands genforening har medført en alvorlig forstyrrelse i Forbundsrepublikken Tysklands økonomi, [afhænger] af komplicerede økonomiske og sociale vurderinger [...]; ved disse vurderinger har Kommissionen [...] vide skønsbeføjelser« [43], og at »sagsøgerne ikke [har] fremført nogen konkret omstændighed, der giver anledning til at fastslå, at Kommissionen anlagde et åbenbart urigtigt skøn, da den antog, at de uheldige virkninger, som Tysklands genforening har haft på den tyske økonomi — uanset hvor reelle de måtte være — ikke i sig selv giver grundlag for at anvende traktatens artikel 92, stk. 3, litra b), på en støtteordning« [44].

152. Det kan ikke bestrides, at bedømmelsen af Tysklands forenings samlede indvirkning på økonomien i Forbundsrepublikken Tyskland afhænger af komplicerede økonomiske og sociale vurderinger. Det er derfor med urette, at den tyske regering påstår, at det i en kendt faktuel situation var tilstrækkeligt at henvise til bestemmelsen, for at betingelserne for at anvende traktatens artikel 92, stk. 3, litra b), kunne anses for opfyldt.

153. Endvidere udgør appellanternes argument en opfordring til at ændre Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder, dvs. spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen har anlagt et åbenbart urigtigt skøn. Da appellanterne imidlertid ikke har angivet det mindste holdepunkt for at antage, at Retten har gengivet de faktiske omstændigheder urigtigt, skal deres argument forkastes.

154. Jeg foreslår herefter, at appellanternes tredje anbringende forkastes.

D — *Det fjerde anbringende: tilsidesættelse af traktatens artikel 92, stk. 3, og artikel 93*

155. Med deres fjerde anbringende har appellanterne, støttet af den tyske regering, kritiseret Retten for at have tilsidesat traktatens artikel 92, stk. 3, og artikel 93, da den fastslog følgende:

»203 I modsætning til, hvad sagsøgerne har gjort gældende, kan de omtvistede foranstaltninger ikke anses for at udgøre en del af et regionalstøtteprogram, som Kommissionen allerede havde godkendt, og dermed for at være undtaget fra pligten til forudgående anmeldelse.

43 — Den appellerede dom, præmis 169.
44 — Den appellerede dom, præmis 170.

204 Ved i det 19. rammeprogram, der blev vedtaget i henhold til loven om fællesprojektet [45], at henvise til visse bestemte sektorer, hvor alle støtteprojekter skal godkendes forudgående af Kommissionen (jf. ovenfor, præmis 7), har Tyskland taget til efterretning, at godkendelsen af den regionalstøtte, der er omhandlet i det 19. rammeprogram, ikke omfattede de pågældende sektorer, og især ikke motorkøretøjsindustrien, såfremt omkostningerne ved en foranstaltning, der skulle støttes, oversteg 12 mio. ECU.

205 Dette bekræftes bl.a. af Kommissionens skrivelse af 2. oktober 1990, hvori regionalstøtteprogrammet for 1991 i 19. rammeplan blev godkendt (jf. ovenfor, præmis 7), og af Kommissionens skrivelse af 5. december 1990, hvori anvendelsen af loven om fællesprojektet i de nye delstater blev godkendt (jf. præmis 11); i disse skrivelser henledte Kommissionen udtrykkelig den tyske regerings opmærksomhed på, at der ved gennemførelsen af de påtænkte foranstaltninger skulle tages hensyn til de EF-rammebestemmelser, der eksisterede for visse industrigrenes vedkommende. Det bekræftes endvidere af Kommissionens skrivelser af 14. december 1990 og 14. marts 1991, hvori den fastholdt, at støtten til Volkswagens nye investeringer ikke kunne ydes uden at blive anmeldt til og godkendt forudgående af Kommissionen (jf. præmis 18), samt af den omstændighed, at alle afgørelserne fra 1991 blev truffet »under forbehold af godkendelse fra EF-Kommissionen«. Sagsøgerne har med urette gjort gældende, at denne henvisning er indholdsløs, idet støtten allerede var blevet godkendt som følge af godkendelsen af 19. rammeprogram. Denne godkendelse omfatter nemlig, som det netop er blevet påpeget i præmis 204, ikke motorkøretøjsindustrien. Sagsøgerne har desuden ikke ret i deres påstand om, at ovennævnte skrivelser, der er vedlagt duplikken, er blevet fremlagt for sent og skal afvises. Skrivelserne er nemlig for det første blevet nævnt i både afsnit II i den [omtvistede beslutning] og i afgørelsen om at indlede den administrative procedure. For det andet er de blevet fremlagt som svar på indsigelser, der første gang blev fremsat i replikken.

206 Set i lyset af det ovenfor anførte ville den omstændighed, at anvendelsen af EF-rammebestemmelserne [46] var suspenderet fra januar til april 1991 — selv hvis dette blev påvist — ikke kunne have den

45 — Den tyske lov af 6.10.1969 om »Gemeinschaftsaufgabe« »forbedring af regionale økonomiske strukturer«.

46 — EF-rammebestemmelser for statsstøtte til motorkøretøjsindustrien, der blev affattet som meddelelse 89/C 123/03, EFT 1989 C 123, s. 3.

retsvirkning, at støtten til motorkøretøjsindustrien skulle anses for at være omfattet af godkendelsen af det 19. rammeprogram. Det må tværtimod antages, at traktatens artikel 93, stk. 3, i denne situation stadig var fuldt anvendelig på den omtvistede støtte.

207 Det følger af ovenstående, at den omstridte støtte under alle omstændigheder var omfattet af pligten til forudgående anmeldelse over for Kommissionen, og at den ikke kunne ydes, før proceduren var afsluttet med en endelig beslutning.

208 Spørgsmålet, om EF-rammebestemmelserne havde bindende virkning for Tyskland i marts 1991, er derimod uden betydning i den foreliggende sag.

209 Det skal i denne forbindelse understreges, at selv om de EF-rammebestemmelser, som Kommissionen på grundlag af traktatens artikel 93, stk. 1, har foreslået medlemsstaterne som »formålstjenlige foranstaltninger«, ikke er bindende og kun skaber pligter for medlemsstaterne, hvis de har erklæret sig indforstået med dem (jf. dom af 15.4.1997 i sagen Spanien mod Kommissionen, præmis 30-33), hindrer dette ikke Kommissionen i ved udøvelsen af sine vide skønsbeføjelser i forbindelse med anvendelsen af traktatens artikel 92 og 93 at undersøge de støtteforanstaltninger, der skal anmeldes over for den, i lyset af disse regler.«

156. Ifølge appellanterne tilsidesatte Retten traktatens artikel 92 og 93, da den fastslog, at det var nødvendigt at give særskilt underretning om den støtte, der blev ydet virksomhederne i VW-koncernen, og at Kommissionen skulle have foretaget en omfattende undersøgelse heraf i henhold til traktatens artikel 92. Ifølge appellanterne er der på dette punkt begået en retlig fejl, da støtten, i modsætning til Rettens fejlagtige opfattelse, blev ydet inden for rammerne af et godkendt støtteprogram.

157. Appellanterne har til støtte for deres opfattelse anført følgende:

158. Den omtvistede støtte indgår i en regionalstøtteordning for 1991 i henhold til det 19. rammeprogram, som blev vedtaget med hjemmel i loven om fællesprojektet, hvilken ordning Kommissionen havde godkendt ved skrivelse af 2. oktober 1990

til den tyske regering. Ved skrivelser af 5. december 1990 og 11. april 1991 til den tyske regering godkendte Kommissionen anvendelsen af loven om fællesprojektet i de nye delstater. Ved skrivelse af 9. januar 1991 godkendte den, at de bestående regionalstøtteordninger blev udvidet til også at omfatte de nye delstater.

159. Appellanterne har indrømmet, at Kommissionen i de ovennævnte skrivelser udtrykkelig henledte den tyske regerings opmærksomhed på, at »der ved gennemførelsen af de påtænkte foranstaltninger skulle tages hensyn til de fællesskabsretlige bestemmelser og rammebetingelser [...], der eksisterede for visse industrigrenes vedkommende«, og følgelig også EF-rammebestemmelserne. Punkt 2.2, første afsnit, i disse bestemmer følgende: »Al støtte, som ydes af de offentlige myndigheder som led i en godkendt støtteordning, til (en) virksomhed(er), der opererer i motorkøretøjssektoren som defineret ovenfor, skal, såfremt omkostningerne ved det projekt, der skal støttes, overstiger 12 mio. ECU, anmeldes på forhånd i overensstemmelse med EØF-traktatens artikel 93, stk. 3 [...]«

160. Appellanterne har imidlertid gjort gældende, at EF-rammebestemmelserne fra januar til april 1991 ikke var en »gældende« fællesskabsretlig bestemmelse.

161. EF-rammebestemmelserne gjaldt i en toårsperiode, som udløb den 31. december 1990. Først i april 1991 gav den tyske regering sit samtykke til en forlængelse af disse bestemmelser. Da der var tale om en formålstjenlig foranstaltning som omhandlet i traktatens artikel 93, stk. 1, kunne EF-rammebestemmelserne i deres affattelse efter forlængelsen ifølge appellanterne først anses for at være gyldige fra april 1991.

162. Den omstridte støtte blev ifølge appellanterne bevilget den 22. marts 1991, dvs. netop i det tidsrum, hvor EF-rammebestemmelserne ikke var anvendelige. Heraf følger, at den omtvistede støtte var omfattet af en af Kommissionen generelt godkendt støtteordning. Den pågældende støtte skal derfor kvalificeres som bestående støtte.

163. Dette har ifølge appellanterne to konsekvenser. For det første var det på det formelle plan ikke nødvendigt at anmelde den omtvistede støtte. For det andet er appellanterne af den opfattelse, at eftersom der var tale om bestående støtte, skulle Kommissionens materielle undersøgelse

have været begrænset til spørgsmålet om, hvorvidt den individuelle støtte var omfattet af den generelle støtteordning, og om den opfyldte betingelserne i beslutningen om godkendelse af denne.

164. Appellanternes argument er imidlertid ikke overbevisende.

165. Deres opfattelse bygger nemlig helt og holdent på antagelsen om, at Kommissionens godkendelse af regionalstøtteordningen i henhold til det 19. rammeprogram kun er begrænset i det omfang, EF-rammebestemmelserne finder anvendelse. Hvis disse ikke finder anvendelse, er godkendelsen generel og omfatter således enhver støtte, som indgår i denne støtteordning, herunder den omtvistede støtte.

166. Retten delte imidlertid ikke denne opfattelse. I den appellerede doms præmis 206 fastslog den således, at set i lyset af det i præmis 204 og 205 anførte »ville den omstændighed, at anvendelsen af EF-rammebestemmelserne var suspenderet fra januar til april 1991 — selv hvis dette blev påvist — ikke kunne have den retsvirkning, at støtten til motorkøretøjsindustrien skulle anses for at være omfattet af godkendelsen af det 19. rammeprogram [...]«.

167. Retten nåede med andre ord til den konklusion, at støtte til motorkøretøjsindustrien, uanset om rammebestemmelserne finder anvendelse eller ej, under alle omstændigheder ikke er omfattet af godkendelsen af regionalstøtteordningen i det 19. rammeprogram.

168. Denne konklusion er baseret på Rettens bedømmelse af de dokumenter, som den henviser til i den appellerede doms præmis 204 og 205.

169. Der er herved tale om Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder, som ikke kan anfægtes inden for rammerne af denne appelsag, medmindre de faktiske omstændigheder er urigtigt gengivet.

170. Efter min mening er der imidlertid ikke tale om en sådan urigtig gengivelse.

171. Den i den appellerede doms præmis 205 nævnte skrivelse, hvori Kommissionen for det første henledte den tyske regerings opmærksomhed på, at der ved gennemførelsen af de påtænkte foranstaltninger skulle tages hensyn til EF-ramme-

bestemmelser, der eksisterede for visse industrigrenes vedkommende (herunder for motorkøretøjsindustrien), og for det andet på, at støtten til Volkswagens nye investeringer ikke kunne ydes uden at blive anmeldt til og godkendt forudgående af Kommissionen, bekræfter, at Kommissionens klare og utvetydige hensigt, for så vidt angår regionalstøtteordningen i henhold til det 19. rammeprogram, var, at godkendelsen ikke skulle omfatte visse bestemte industrisektorer, herunder motorkøretøjsindustrien.

172. Kommissionens godkendelse af regionalstøtteordningen i henhold til det 19. rammeprogram udgør således ikke en godkendelse med et variabelt anvendelsesområde — dvs. begrænset, hvis EF-rammebestemmelserne finder anvendelse og i modsat fald generelt — men derimod en godkendelse, som under alle omstændigheder udelukker støtte til bl.a. motorkøretøjsindustrien.

173. Det fremgår desuden af ordlyden af det 19. rammeprogram, at den tyske regering havde samme opfattelse. Det hedder således deri (del I, punkt 9.3, s. 43), at Kommissionen »har truffet afgørelser, hvori det forbydes at yde statsstøtte til bestemte sektorer, også selv om støtten ligger inden for godkendte ordninger, som f.eks. regionalstøtteordninger, eller hvori der stilles krav om forudgående godkendelse af de enkelte støtteprojekter [...] Sådanne regler er opstillet for følgende områder:

— motorkøretøjsindustrien, såfremt omkostningerne ved en foranstaltning, der skal støttes, overstiger 12 mio. ECU« [47].

174. Da godkendelsen ikke omfattede støtte til motorkøretøjsindustrien, skulle den omtvistede støtte, som Retten med føje fastslog i den appellerede doms præmis 206, have været anmeldt, enten i medfør af EF-rammebestemmelserne eller, såfremt disse, som appellanterne har gjort gældende, ikke var anvendelige, i medfør af traktatens artikel 93, stk. 3.

175. Retten fastslog således med rette i den appellerede doms præmis 207, at den omstridte støtte under alle omstændigheder var omfattet af pligten til forudgående anmeldelse over for Kommissionen, og at den ikke kunne ydes, før proceduren var afsluttet med en endelig beslutning.

176. Hermed kunne min stillingtagen anses for afsluttet.

48 — Jf. den appellerede dom, præmis 7.

177. Formålet med de argumenter, som appellanterne har påberåbt sig i forbindelse med det fjerde anbringende, er nemlig i det væsentlige at påvise, at EF-rammebestemmelserne ikke var anvendelige fra januar til april 1991.

178. Det fremgår imidlertid af det ovenfor anførte, at dette spørgsmål ikke er relevant for afgørelsen af den foreliggende tvist.

179. Når dette er sagt, er det argument, som appellanterne har påberåbt sig til støtte for påstanden om, at EF-rammebestemmelserne ikke var anvendelige i den ovennævnte periode, ikke overbevisende.

180. Dette argument går således ud på, at den tyske regering først gav sit samtykke til forlængelsen af EF-rammebestemmelserne i april 1991. Da der er tale om en formålstjenlig foranstaltning som omhandlet i traktatens artikel 93, stk. 1, kunne EF-rammebestemmelserne, i mangel af medlemsstatens samtykke, ikke anvendes før dette tidspunkt.

181. Retten fastslog imidlertid med rette i den appellerede doms præmis 209, at »[dette] hindrer [...] ikke Kommissionen i ved udøvelsen af sine vide skønsbeføjelser i forbindelse med anvendelsen af traktatens artikel 92 og 93 at undersøge de støtteforanstaltninger, der skal anmeldes over for den, i lyset [af reglerne i EF-rammebestemmelserne]«.

182. Domstolen fastslog således i præmis 62 i dommen af 5. oktober 2000 i sagen Tyskland mod Kommissionen [48]: »[D]et bemærkes [...], at Kommissionen kan pålægge sig selv retningslinjer for udøvelsen af sit skøn ved retsakter såsom retningslinjerne i den udstrækning, hvor disse retsakter indeholder vejledende regler om den praksis, som denne institution vil følge, og hvis ikke de indeholder en afvigelse fra traktatbestemmelserne«.

183. EF-rammebestemmelserne kan således finde anvendelse, ikke alene gennem formålstjenlige foranstaltninger, men også ved, at Kommissionen udøver sit skøn inden for rammerne af traktatens artikel 92 og 93 [49].

184. I denne forbindelse henvises til Kommissionens beslutning 90/381/EØF af

48 — Sag C-288/96, Sml. I, s. 8237.

49 — Se ligeledes mit forslag til afgørelse af 12.3.2002 i sag C-242/00, Tyskland mod Kommissionen (dom af 18.6.2002, Sml. I, s. 5603, på s. 5605), punkt 73-75.

21. februar 1990 om ændring af den tyske støtteordning for motorkøretøjsindustrien[50], der blev vedtaget som følge af den tyske regerings beslutning om ikke at anvende EF-rammebestemmelserne (i deres oprindelige affattelse)[51]. Artikel 1 i denne beslutning lyder således:

»1. Fra den 1. maj 1990 underretter Forbundsrepublikken Tyskland som omhandlet i EØF-traktatens artikel 93, stk. 3, Kommissionen om al støtte, der — som led i en af de i bilaget anførte støtteordninger — ydes til projekter, hvor omkostningerne overstiger 12 mio. ECU, og som er beregnet til virksomheder, der opererer i motorkøretøjssektoren som defineret i punkt 2.1 i EF-rammebestemmelserne for statsstøtte til motorkøretøjsindustrien. Sådanne anmeldelser foretages i overensstemmelse med forskrifterne i punkt 2.2 og 2.3. Endvidere indsender Forbundsrepublikken årsrapporter som fastsat i rammebestemmelserne.

2. Forpligtelsen i henhold til stk. 1 gælder ud over de støtteordninger, der er anført på listen i bilaget (denne liste er ikke udtømmende), alle andre bestående støtteordninger, som kan komme motorkøretøjsindustrien til gode.

3. Støtte til virksomheder i motorkøretøjssektoren i Berlin, der ydes som led i »Berlin Förderungsgesetz«, fritages for den i rammebestemmelserne fastsatte forpligtelse til forhåndsanmeldelse, men medtages i de deri foreskrevne årsrapporter.«

185. Som Kommissionen med føje har bemærket, havde denne beslutning ubegrænset gyldighed. I modsætning til rammebestemmelserne ophørte den således ikke med at gælde den 31. december 1990.

186. Appellanterne har hertil svaret, at den omstændighed, at EF-rammebestemmelserne fik bindende virkning for Forbundsrepublikken Tyskland den 1. maj 1990 som resultat af en procedure, der var indledt i henhold til traktatens artikel 93, stk. 2, ikke indebærer, at de, efter at den oprindelige gyldighedsperiode var udløbet, blev bindende på ubegrænset tid.

187. Ifølge appellanterne strider det mod princippet om ligebehandling af medlemsstaterne, at EF-rammebestemmelserne kun fortsatte med at gælde i Tyskland, mens de var ophørt med at gælde i de andre medlemsstater den 31. december 1990.

50 — EFT L 188, s. 55.
51 — Jf. den appellerede dom, præmis 6.

188. Dette argument om en tilsidesættelse af princippet om ligebehandling kan imidlertid ikke tages til følge.

189. Med hensyn til forpligtelsen til at forhåndsanmelde støtte i motorkøretøjssektoren var situationen for Forbundsrepublikken Tyskland, hvor EF-rammebestemmelserne gjaldt på grundlag af beslutning 90/38, fra januar til april 1991, den samme som for medlemsstat X, hvor rammebestemmelserne — rent hypotetisk — ikke længere gjaldt på grund af den pågældende medlemsstats manglende samtykke til en forlængelse.

190. I begge tilfælde skulle støtte, som oversteg 12 mio. ECU, nemlig anmeldes, enten i henhold til beslutning 90/381 (for Forbundsrepublikken Tyskland) eller direkte i henhold til traktatens artikel 93, stk. 3 (for medlemsstat X). I sidste instans befandt medlemsstat X sig i en ugunstigere situation, fordi den også skulle anmelde støtte, der ikke oversteg 12 mio. ECU.

191. Det var således med fuld ret, at Retten i den appellerede doms præmis 208 fastslog, at spørgsmålet om, hvorvidt EF-rammebestemmelserne havde bindende virkning i forhold til Tyskland i marts 1991, er uden relevans i den foreliggende sag.

192. Kommissionen har endvidere henvist til Rettens redegørelse i præmis 210-219 i den appellerede dom, hvori Retten afviser sagsøgernes argument om, at den undersøgelse, der i 1996 blev foretaget af spørgsmålet, om den omstridte støtte var forenelig med fællesmarkedet, kun kunne bygge på de bedømmelseselementer, der forelå i 1991 (»bedømmelse ex ante«).

193. I lyset af Rettens redegørelse bliver appellanternes argument vedrørende EF-rammebestemmelsernes anvendelighed mellem januar og april 1991 ifølge Kommissionen irrelevant. Efter Kommissionens opfattelse spillede spørgsmålet om EF-rammebestemmelserne anvendelighed i marts 1991 ingen rolle i den foreliggende sag, eftersom Kommissionen kunne og skulle tage hensyn til de faktiske og retlige omstændigheder, som den havde kendskab til på tidspunktet for vedtagelsen af den omtvistede beslutning, den 26. juni 1996.

194. Kommissionens argument må imidlertid afvises.

195. Som appellanterne med rette har anført, skal spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger en pligt til at forhåndsanmelde en støtte, nemlig undersøges på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved den pågældende støtte blev tildelt.

196. Spørgsmålet om, hvilke faktiske og retlige omstændigheder Kommissionen skal tage hensyn til, når den vedtager sin beslutning, er derimod et helt andet. Dette spørgsmål opstår desuden kun, hvis svaret på spørgsmålet om, hvorvidt en støtte skal anmeldes, har været bekræftende. Svaret på det førstnævnte spørgsmål kan således ikke være afgørende for svaret på det sidstnævnte.

197. Det fremgår desuden af såvel overskriften forud for præmis 192 som af præmis 219 i den appellerede dom, at Retten opfattede sagsøgernes anbringende vedrørende nødvendigheden af en bedømmelse ex ante og vedrørende EF-rammebestemmelsernes uanvendelighed som to særskilte argumenter.

198. Det fremgår af ovenstående, at appellanterne efter min mening ikke inden for rammerne af deres fjerde anbringende har påvist, at Retten har begået en retlig fejl.

199. Jeg foreslår herefter, at anbringendet forkastes.

E — *Volkswagens og VW Sachsens femte anbringende vedrørende den af Retten fastslåede delvise hævelse af sagen*

200. Volkswagen og VW Sachsen har bestridt punkt 1 i domskonklusionen, sammenholdt med præmis 309 og 65 i den appellerede dom.

201. I den appellerede doms præmis 309 fastslog Retten, at »[i] henhold til artikel 87, stk. 2, i procesreglementet pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. I henhold til artikel 87, stk. 5, i procesreglementet pålægges det den part, som hæver sagen, at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom«.

202. Punkt 1 i domskonklusionen i den appellerede dom har følgende ordlyd:

»Det tages til efterretning, at sagsøgerne i sag T-143/96 har hævet sagen for så vidt angår påstanden om annullation af artikel 2, første led, i Kommissionens beslutning 96/666/EF af 26. juni 1996 om Tysklands støtte til Volkswagen-koncernen til fabrikkerne i Mosel og Chemnitz.«

203. I den appellerede doms præmis 65 havde Retten forudgående fastslået følgende:

»Under retsmødet den 30. juni 1999 har sagsøgerne i sag T-143/96 nedlagt påstand om, at det fastslås, at sagen er blevet uden genstand, for så vidt den angår en påstand om annullation af artikel 2, første led, i den [omtvistede beslutning], hvori investeringsstøtten i form af særafskrivninger på investeringer erklæres for uforenelig med fællesmarkedet, og at procesreglementets artikel 87, stk. 6, i denne forbindelse finder anvendelse. Retten har ligeledes taget til efterretning, at denne begæring efter Kommissionens opfattelse skal forstås som en delvis hævelse af sagen, og at procesreglementets artikel 87, stk. 5, derfor skal anvendes.«

204. Volkswagen og VW Sachsen har kritiseret Retten for, at den uden begrundelse tilsluttede sig Kommissionens opfattelse.

205. De havde under retsmødet gjort det klart, at efter en nylig ændring af den tyske skattelovgivning ville en efterfølgende anvendelse af særafskrivninger ikke længere være tilladt, heller ikke selv om de skulle vinde sagen (og Kommissionen i tilknytning hertil skulle godkende foranstaltningen). Da de ikke længere kunne drage fordel af en dom, som gav dem medhold for så vidt angår særafskrivningerne, foreslog de efter eget udsagn, at sagen bortfaldt, samtidig med at de nedlagde påstand om, at der træffes afgørelse om sagens omkostninger i henhold til artikel 87, stk. 6, i Rettens procesreglement.

206. Appellanterne har understreget, at de lægger vægt på konstateringen af, at de ikke havde hævet sagen for så vidt angår særafskrivningerne. De mener således ikke, at det er tilladt at træffe afgørelse om sagens omkostninger i henhold til artikel 87, stk. 5, i Rettens procesreglement.

207. Ifølge Kommissionen er appellanternes opfattelse urigtig. En retssag bliver ikke uden genstand som omhandlet i artikel 87, stk. 6, i Rettens procesreglement, medmindre der er fundet en udenretlig løsning på sagsøgerens klagepunkter, og der derfor ikke længere er behov for at løse tvisten og føre sagen. I det foreliggende tilfælde ville sagen kun være blevet uden genstand, hvis den omhandlede konflikt mellem Kommissionen og appellanterne var ophørt efter litispendensvirkningens indtræden, f.eks. ved at den omtvistede beslutning var blevet delvis ophævet. Dette var imidlertid ikke tilfældet.

208. Jeg er af den opfattelse, at Volkswagens og VW Sachsens begæring om, at

Retten skulle erklære sagen for delvis uden genstand, var ubegrundet. Sagens genstand var rent faktisk den omtvistede beslutning, og denne var, da Retten afsagde den appellerede dom, fortsat fuldt ud anvendelig. Sagen var følgelig på dette tidspunkt ikke blevet uden genstand, og det er derfor ikke rigtigt at hævde, at den var blevet delvis »uden genstand«.

209. Den omstændighed, at der, som for Volkswagen og VW Sachsen, ikke længere foreligger nogen interesse i en delvis annullation af beslutningen, er derimod snarere en grund til delvis at hæve sagen. Det er dog tvivlsomt, om Retten kan fastslå en delvis hævelse af sagen, hvis den berørte part ikke utvetydigt har meddelt en sådan hensigt, hvilket ikke synes at være tilfældet i den foreliggende sag.

210. Det står imidlertid fast, at Volkswagens og VW Sachsens anbringende efter min mening skal forkastes. To forhold skal påpeges i denne forbindelse.

211. For det første havde Retten, selv om den havde godtaget påstanden om, at det var ufornødent at træffe afgørelse om sagens genstand, været frit stillet med hensyn til afgørelsen om sagens omkostninger i henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 6. Appellanternes interesse i at rejse dette punkt er således ikke åbenbar.

212. For det andet og først og fremmest kan man med rette antage, at et anbringende vedrørende en tilsidesættelse af artikel 87, stk. 5 eller 6, i Rettens procesreglement svarer til et anbringende, hvormed Rettens afgørelse om sagens omkostninger anfægtes.

213. Et sådant anbringende kan imidlertid ikke realitetsbehandles i den foreliggende sag.

214. I henhold til artikel 51, stk. 2, i EF-statutten for Domstolen kan »appel [...] ikke iværksættes alene til forandring af afgørelser om sagsomkostningerne eller disses størrelse«.

215. Det fremgår desuden af fast retspraksis, at »[...] når alle de øvrige anbringender under en appelsag forkastes, [...] [må] en påstand om, at Rettens afgørelse vedrørende sagsomkostningerne er retsstridig, afvises i medfør af artikel 51, stk. 2, i EF-statutten for Domstolen [...]« [52].

52 — Dom af 12.7.2001, forenede sager C-302/99 P og C-308/99 P, Kommissionen og Frankrig mod TF1, Sml. I, s. 5603, præmis 31. Jf. ligeledes dom af 14.9.1995, sag C-396/93 P, Henrichs mod Kommissionen, Sml. I, s. 2611, præmis 66, samt kendelse af 6.3.1997, sag C-303/96 P, Bernardi mod Parlamentet, Sml. I, s. 1239, præmis 49, og af 13.12.2000, sag C-44/00 P, Sodima mod Kommissionen, Sml. I, s. 11231, præmis 93.

III — Forslag til afgørelse

216. På baggrund af ovenstående foreslår jeg Domstolen følgende:

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes.

— Freistaat Sachsen, Volkswagen AG og Volkswagen Sachsen GmbH betaler solidarisk sagens omkostninger.

— Forbundsrepublikken Tyskland bærer sine egne omkostninger.